

דוד בן-שאול.
צויר: 1972

זקני הבצה

ענת לויט

הלכו
וקפאו בתוך
כעסם, ובדידותם
שגדלה
מתוך

הכעס

יביא לסבא וסבתא
את מותם.

ניתן. סבתא היתה ממשיכה להשיב מלחמה בכלים דומים ושונים מאלה של סבא. בנאומיה הארוכים היו טיעונים קבועים, לא רבים אך חוזרים על עצמם בחילופי-סדר או בתחלופת מלים מהלך נאום אחד — "מעז לישון עד שעות הצהריים כמו בטלן. לא עוזר לי במלאכות-הבית. מזניח אותי. לועג לחולשותי ולחולשתי." כך היתה ממררת גם את אוזניהן של חברותיה. אלו היו בוהות אל תוך מחשבותיהן הכמוסות, משך רוב זמן הנאום. לבסוף היו נחפזות לקצר את משך הביקור בתירוצים שונים, לא מבחינות כי פלשו משפטיהן המתנצלים אל משפטיה הארוכים של סבתא. גם סבא היה משתף את קהל מאזיניו במונולוגים פאתטיים — "דואגת רק למחלות שלה. ממררת את חיי כדי שאזדקן בקצב שלה" — כדי לביים תגובה מהירה ולהשתחרר מהדרישה הכפייתית להזדהות ולמחאות-כפיים, היו ידידי הבלים מייעצים לו ללמדה לקח ולעזובה.

בתמונה בלתי-נדירה, אני רואה את עצמי נמצאת ביחידות עם סבא וסבתא, מציצה מפתח חדר-השינה בדירתם הקטנה. סבתא מוטלת על המרצפות שליד מיטתה. סבא עומד מעליה, מנופף בידיו ומקלל את יומה. סבתא כמעט נחנקת ביכבותיה ובקריאותיה כי סבא רוצה להורגה. אני מתקרבת באיטיות אל סבא, ומנסה להסיר את האיום. עוקבת אחר תנועותיו חסרות-הפשר. אוחות בידיו ברגע של הנפה חלשה, ומנסה להרגיעו מתנוחת הפישוק בה הוא נתון מעל הגוף הצפוד. סבתא ממשיכה ליכב, כאילו אינה מבחינה בכך שהמשימה הוכתרה בהצלחה. סבא ממשיך לקללה, מסביר לעצמו כי אשתו היא זקנה מטורפת, וכי רק להרימה מהריצפה רצה; לאחר שהפילה עצמה מהמיטה כדי לעצור את הדף צעקותיה הבלתי מוצדקות.

לצד תמונה זו, תלויה תמונה מקורית נוספת, בה אני שבה לביתם לאחר טיול מרחיק ברחובות הסמוכים, רואה את שניהם יושבים ננוחים זה לצד זה, על ספת-האורחים, ולוגמים בדומיה מכוסות תה דלוח. הם מחייכים אלי בחדווה כאילו מאום לא קרה, ומציעים שאשתך בלגימת הפיוס.

לאחר שהיו מתפייסים, התכחשו סבא וסבתא לנואשות חייהם המשותפים. בטון מימילאי חזר סבא והצהיר הצהרות אהבה מפתיעות. אפילו החרים לזמן-מה אותם ידידים שהעזו לערץ לו בזמני-המריבה הנשכחים, שייפרד מאשתו. "כיצד יכלו" — התקצף סבא בפני ילדיו. האחרונים חייכו כאילו מזדהים עם עמדותיו המשתנות של אביהם. באמת, שמחו רק לנוכח ההבטחה הסמויה, כי בזמן הקרוב לא יזעקו מעבודותיהם או ממיטותיהם באישון לילה, כדי להפריד בין ניציה-האהבה.

"איך אני יכול לחיות בלעדיך! חמישים שנה חמישים שנה" — היה סבא מתנפל על סבתא מתוך נואשות בהלה וחיבה. היה משתף אותה בחוויות ששרדו מזמן הפרידה. היה מספר לה על החברים שיעצו לו כך וכך, וגם חושף את שמם לפניה כדי שתדע מי אוהב אותה באמת — "רק אני, רק אני למרות-הכל".

בתמונה אחרת מחייכת סבתא אל סבא, ומגישה לפניו ברעדה צלחת מרק חם. לפעמים פערי-הזמן בין ליטוף מילולי לצעקה עוינת היו קשים למעקב. תמונה כזו לדוגמה, עשויה להימחק במהרה, ובמקומה תופיע תמונה בה מאבד סבא את עשתונותיו ואת אשתו. הערה כוטה מפיו מעוותת את פניה של סבתא או להיפך — כלומר, הערה עוקצנית מפייה פוערת את פיו לצעקה. שדה-הקרב האחד פורץ במהרה את גבולות הקווס-כלי הממסגרים ארוחה דומה לזו האחרונה, ישיבה זוגית בשעות בין-הערביים, או אירוח נימוסין של אחד מבני המשפחה או אחד מידידיה.

מריבותיהם עזות כמוות — "כמו אהבתם" — אמא אמרה — "של שני יתומים הנתלים זה בזה מתוך חוסר-אונים בא-בימים". גם אמא הרכיבה משפטי איבחון סבוכים מעקרונות התנהגות פשוטים. אמרה, שכל השנים שניהם מדדים על קביים מתוך אשליות וחלומות להיות אנשים אחרים עם אנשים אחרים. ובגלל זה בכל פעם הם נופלים וקמים על ילדיהם, חבריהם ובעיקר זה על זרועות זו.

קשה היתה פתירת מניעי התנהגותם, והצפייה בכושר הישרדותם של שני הלוליינים הזקנים היתה מתישה וחסרת-סבלנות.

סבא וסבתא לא סבלו מרגשות אשמה על הטרחה שגרמו — "להיפך" — אמא אמרה — "הם נהנים מזה. ומי שלא מוכן להסתכל בתעלולי חייהם, מוקע מהקהל ומואשם על-ידי הנכשלים כבזיון הופעתם".

ישנה תמונה כתוכה אני יושבת בין סבא לסבתא בזמן מריבה. הם אינם שמים לב לזה שאני ילדה, ומפצלים אותי בתוך שדה-הקרב כאילו אני חברתם הקרובה. הם משכנעים ומשכנעים, עד שאני נופלת בין שתי הכורסאות, ומן הריצפה אני מאיימת בקול בוכים שלא אבוא יותר. סבא וסבתא משתתקים לרגע, מביטים בי כאילו לתוך ידיעה חדשה, ולבסוף אומרים שבעצם אני כבר לא ילדה, ושהם לא צריכים להתבייש במעשיהם החופשיים.

בהלוויה האחרונה שסבא ערך לעצמו לפני חודשים, השתתפה רק סבתא. כל השאר התחמקו אל עיסוקיהם השונים. סבא קפץ מעורו טרם הזמן, וצעק אל סבתא שמלבדה לא יראה עוד איש עד להלוויה האחרונה באמת, ושגם לאחר מכן — היא ורק היא תהא אחראית על מילוי הצוואה — תרימת הגופה למדע "בלי אזכרה!"

בפעם ההיא ניצלו כל הנידונים את ההרשעה, וחדלו לבוא.

ואני שגדלתי, לחמתי ברחמי, התגוננתי מפני הגעגועים ומפני השפעתם של מחנכי אלה, מסתפקת אני בהצצה חטופה דרך חור המנעול של זכרון נרקב, מנציחה את האהבה הקיימת למרות-הכל.

דרך חור המנעול של זכרוני, אני מציצה אליהם לעתים מזומנות, בוחנת את התמונות העמוסות שניתלו לפני חודשים או שנים. לפעמים שומעת את טון חילופי המלים בלי להבחין במלים. רק מלים קשות וחד-משמעיות שנעמסו בצווחות, לא יכולה לשכוח. בחודשים לפני הנתק, היו סבא וסבתא לאירוע של חברה, המביטה בניכור מגונן בטירופם של חבריה הקרובים ביותר.

"אין חדש" — אמא אמרה. אלא שגם אלה, חבריהם הקרובים, שהלכו לצידם במשך השנים, ושלחו ידיהם להושיע בכל מריבותיהם התכופות, עמדו באותם ימים לא רחוקים, ומנעו עצמם מלהיכנס לתוך המערבולת. נראה כי היו חלשים מכדי להבין כיצד הביצה שלידם גדלה וגדלה, בעוד שבתוכם מתייבשים החיים, וכוחם גולש בזרם דק אל אפיקים צרים של הנאות רגעיות.

איומיו הקולניים של סבא, שיעזוב את סבתא, יחל לנהל חיים עצמאיים, ואולי ימצא אשה טובה ממנה, אולי גם צעירה, התקבלו בתמימותם ובטמטומם מעוררי-הקנאה. סבתא היתה צועקת כי בעלה אינו אלא ילד אנוכי, סופקת כפיים ביאוש ובוכה כדי לעורר אהדה בקרב הצופים. "שניהם מתנהגים כאילו רק עכשו נישאו" — היו הרעים מנסים לשחזר תמונות קפואות מעברם-הם, מנסים להזדהות בינם לבינם. לבסוף, היו מריעים בלגלוג ובחוסר-אהדה מאחורי גבם של לוליני-הזמן.

"במקום שייסימו את חייהם בנחת, הם רבים: כאילו הנצח לפניהם, מחכה עד שילמדו לחיות זה עם זה". — ניסו ילדיהם להסביר (בעיקר לעצמם), ובאחת היפנו פניהם ממורשתם המבישה. רק כשסבתא היתה מזעיקה את הרופאים, החברים ובני-המשפחה הקרובים והרחוקים, ומכריזה שסבא בלע שלושים גלולות נגד כאבים, ושהוא ימות בקרוב, ושהיא תיותר אלמנה, ושלא תוכל להסתדר לבדה, ושהיא אשמה במה שעולל לעצמו, היו כולם ממהרים להתאסף סביב הדראמה. כולם השתדלו להאמין, כי אולי נסיון ההתאבדות, הוא שירסן את הזוג הטרחן, אלא שהנסיגות הנועזים היו רבים. בכל פעם היה סבא ממהר להקיא את כל עשר הגלולות שבלע בדי-עמל, מקלל את חייו, מסרב למחול לעצמו על שנכשל במימוש רצונו למות, מבקש מהמתכנסים להסתלק מקברו הפתוח, ומסבתא היה מבקש שלא תמוש ממיטתו. כעבור ימים ספורים שב להתהלך בתוך שכחת האירוע, מחזק איבריו ומחדד את לשונו כדי לשוב ולנבור במגרעות אשתו הוותיקה — באופן בו היא מהלכת בעזרת שני קפיה, באופן בו היא אוכלת באמצעות ידיה הרועדות ושיניה המגיחות מפייה, בטעם המאכלים חסרי-הטעם שהיא מבשלת עבורו; ועוד כהנה וכהנה מיני טרוניות שנועדו להעליב מתוך ידיעה ברורה שלשנות לא